

Meslek Kuruluşlarının Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Reform Önerisi*

liberal düşünce, Yıl 17, Sayı 66, Bahar 2012, s. 123-126

Türkiye’de meslek örgütlerinin en geniş ve etkili kesimi Anayasanın 135. maddesi gereğince kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşu statüsü tanınan ve kanunla kurulan kamu tüzel kişiliğini haiz meslek kuruluşlarıdır. Mevcut durumda, hem profesyonel meslek mensupları (tabipler, avukatlar, eczacılar gibi) hem de esasında ticarî faaliyet yürüten ve “belli bir meslek” olma keyfiyeti tartışmalı olan gerçek ve tüzel kişiler (esnaf ve sanatkârlar, çiftçiler, tüccarlar, sanayiciler ve borsacılar, bankalar gibi) aynı hukukî nitelikte, aynı statüde ve benzer yapıda oluşturulan meslek kuruluşları bünyesinde teşkilâtlandırılmış bulunmaktadır.

Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının mevcut yapılanması; çoğulcu demokrasi, sivil toplum, örgütlenme özgürlüğü, serbest rekabet ve serbest piyasa ekonomisinin değer ve kurumları bakımından çeşitli mahzurlar barındırmaktadır. Kamusal tipteki örgüt yapısı ve işleyişi siyaset, toplum ve ekonomi alanında vesayetçi ve bürokratik bir yapı oluşturmaktadır. Mevcut meslekî örgütlenme biçimine ilişkin olarak özetle şu hususların vurgulanması gerekmektedir:

- Mevcut örgütlenme modeli İttihatçı zihniyetin, Tek Parti Döneminin ve 1961 Anayasasının getirdiği vesayetçi düzenin ve yönetim yaklaşımının bir uzantısıdır.

* Liberal Düşünce Topluluğu Derneği’nin Uluslararası Sivil Toplumu Destekleme ve Geliştirme Derneği’nin desteğiyle yürüttüğü proje çerçevesinde yapılan akademik çalışma ile kamuoyu araştırmasına dayanarak hazırlanan kapsamlı reform önerisinin bir özettir.

- Meslek mensupları meslekî faaliyetlerini serbestçe yürütme konusunda sıkı bir müdahaleyle karşılaşmakta ve meslek kuruluşlarına üyelik nedeniyle çeşitli malî ve malî olmayan külfetlerle karşı karşıya kalmaktadır.
- Zorunlu üyelik esası ve örgütlenme konusundaki tekçi yapı demokratikleşme, özgürlükler ve birey hakları bakımından sınırlayıcı ve kısıtlayıcıdır. Alternatif örgüt kurulamaması örgütlenme özgürlüğü ve bireysel tercih serbestisi ile çelişmektedir.
- Meslek kuruluşları ve üst kuruluşları tüm üyelerini temsil etme, hizmet sunumunda etkinlik ve üye memnuniyetini sağlama bakımından yetersiz kalmaktadır.
- Kamusal tipteki örgütlenme sivil toplumun ve sivil toplum kuruluşlarının gelişimine zarar vermekte, meslek örgütleri arasında haksız rekabete neden olmaktadır.
- Meslek kuruluşlarının sunduğu kimi hizmetler ve kullandıkları yetkiler serbest piyasa ekonomisinin işleyişine müdahale niteliğinde olup, rekabeti sınırlamaktadır.
- Meslek kuruluşlarının mal ve hizmet fiyatlarına yönelik müdahalesi (rekabet ihlalleri) ve meslek mensuplarının üyelik nedeniyle üstlendikleri malî yükümlülükler neticede tüketicilerin aleyhine işlemektedir.
- Meslekî örgütlenme konusundaki farklı uygulamalar meslekler, meslek mensupları ve meslek örgütleri arasında eşitsizlik doğurmaktadır.
- Meslek mensuplarını meslek kuruluşlarının, dolayısıyla da devletin sıkı denetimi ve vesayeti altına almaktadır.
- Mevcut yapı devlet, hükümet ve meslek kuruluşlarının gözetiminden sorumlu kamu otoriteleri bakımından da çeşitli olumsuzluklar doğurmaktadır.

Yukarıda kısaca ifade edilen hususlar mevcut meslekî örgütlenme modelinin gözden geçirilmesi ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının yeni bir yaklaşımla reorganizasyona tâbi tutulması gereğini ortaya koymaktadır. Geline bu noktada kapsamlı bir reforma ihtiyaç olduğu açıktır.

Yeni Anayasa tartışmaları bu konuda önemli bir fırsat sağlamaktadır. Bu nedenle, yeni Anayasanın yapım sürecinde meslekî örgütlenme konusunda Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana kronikleşen ve çözümsüz bırakılan sorunların çözüme kavuşturulması ve örgütlenme konusunda yeni bir model geliştirilmesi önem kazanmaktadır. Bu amaçla, kapsamlı bir reform yapılması ve meslek kuruluşlarının süreç içerisinde yeniden yapılandırılması gerekecektir.

Öncelikle yeni anayasada meslek kuruluşları anayasal bir kurum olmaktan çıkarılmalı, üyeliğin gönüllü olduğu, örgütlenme özgürlüğünün ve çoğulculuğun teminat altına alındığı özel hukuk tüzel kişiliklerine dönüştürüleceği bir model kanunla düzenlenmelidir.

Bu konudaki yeniden yapılandırma sürecinin;

- Kuruluş bakımından “serbestlik”,
- Üyelik ve finansman bakımından “gönüllülük”,
- Teşkilatlanma ve hukukî statü bakımından “özel hukuk tüzel kişiliği”,
- Faaliyet ve hizmetler bakımından “serbestlik”i
- Devletle ilişkiler bakımından “bağımsızlık/özerklik”, esaslarına uygun olarak gerçekleştirilmesi ve bu doğrultuda yeni bir örgütlenme modeli tasarlanması gerekmektedir. Bu bağlamda aşağıdaki örgütlenme modellerinin tartışılması önerilmektedir.

I. Model: Serbestlik ve Gönüllü Üyelik Esasına Dayalı Dernek Tipi Örgütlenme

II. Model: Serbestlik ve Gönüllü Üyelik Esasına Dayalı Sendika Tipi Örgütlenme

III. Model: Dernek Statüsünde Oda/Birlik Tipi Örgütlenme

Meslek kuruluşlarının yapısı reforme edilmek üzere ele alınırken liyakat ve yeterlilik konusu ile meslek mensuplarının bir çıkar veya baskı gücü oluşturması birbirinden ayrılmalıdır. Mesleki yeterliliği ve liyakatı belirlemek üzere ayrıca meslek mensupları, meslek kuruluşlarının ve kamu otoritesinin temsilcilerinin biraraya getirildiği özerk mesleki yeterlilik kurulları da oluşturulabilir.

Bu çerçevede, sivil toplum değerlerine, demokratik esaslara ve serbest piyasa sistemine uygun olarak “kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşu ve üst kuruluşu” şeklindeki kamusal tipteki mesleki örgütlenme modeli yerine, mesleki örgütlenmenin kuruluş ve üyelik bakımından serbestlik ve gönüllülük ilkelerine dayanan, kuruluş, işleyiş ve faaliyetler bakımından devletten bağımsız sivil toplum kuruluşu niteliğinde olan dernek, sendika veya oda/birlik şeklindeki meslek örgütleri bünyesinde gerçekleştirilmesi uygun olacaktır.

Meslek kuruluşlarının sivil toplum kuruluşu hâline getirilmesi bunların hesap verme ve yönetim sorumluluklarını güçlendirecek, üye odaklı hizmetlerinin kapsamını genişletecek ve niteliğini geliştirecektir. Diğer yandan, serbest piyasanın işleyişini bozan ve rekabeti sınırlayan uygulamalara son verilmesiyle meslek mensuplarınca üretilen/sunulan mal ve hizmet fiyatlarında düşüşler, kalitesinde iyileşmeler yaşanacak ve tüketici menfaatleri korunmuş

olacaktır. Kamusal nitelikli hizmetlerin devlet tarafından veya devletin gözetiminde yetkilendirilmiş özel sektör kuruluşlarınca yürütülmesiyle bu alandaki tekelleşmeye vatandaşların yararına son verilecektir.

Nihâî olarak, meslek örgütleri yeni yapıları ve örgütlenme biçimleriyle sivil toplumun, çoğulcu demokrasinin ve serbest piyasanın bağımsız aktörleri hâline gelecek, gerçek anlamıyla sivil toplum kuruluşları olarak niteliklerine uygun bir misyon üstlenecek ve hem meslek mensuplarının hak ve menfaatlerini koruyacak hem de devleti denetlemiş olacaklardır. Bir anlamda meslek mensupları ve meslek kuruluşları devletin vesayeti altından çıkıp devleti denetleyen bir konuma gelmiş olacaktır.